

Oppilaanohjauksen
kehittämisryhmä

Päijät-Hämeen perusopetuksen seudullinen ohjaussuunnitelma

2023

SISÄLLYSLUETTELO

1.	Seudullisen ohjaussuunnitelman tarkoitus	4
-----------	---	----------

2.	Opinto-ohjaus Päijät-Hämeen perusopetuksessa	5
2.1	Ohjauksen suuntaviivat	5
2.2	Ohjaus luokilla 1–6	6
2.3	Ohjaus luokilla 7–9	7
2.4	Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus	8
2.5	Kodin ja koulun yhteistyö ohjauksessa	10
2.6	Työelämään tutustuminen ja työelämäyhteistyö	11
2.7	Siirtymä- ja nivelvaiheen ohjaus	12
2.8	Koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuu	14
2.9	Seudulliset ja monialaiset verkostot	16

	Kehittämisyhmän kokoonpano	18
--	-----------------------------------	-----------

	Lähteet	19
--	----------------	-----------

1. Seudullisen ohjaussuunnitelman tarkoitus

Seudullisessa ohjaussuunnitelmassa linjataan alueen perusopetuksen oppilaanohjauksen suuntaviivoja. Ohjaussuunnitelma antaa laajempaa näkökulmaa ohjaustoimintaan ja yhdenmukaistaa ohjauksen toteuttamista alueella sekä tukee paikallisten ohjaussuunnitelmien laatimista. Tarkoituksena on kehittää ja vahvistaa perusopetuksen oppilaanohjauksen vaikuttavuutta Päijät-Hämeen alueella. Tavoitteena on, että kaikilla oppilailla on yhdenvertaiset mahdollisuudet saada laadukasta ja tarkoituksenmukaista ohjausta riippumatta asuinpaikasta tai oppilaitoksesta. Jatkossa yhteistyö ja kehittäminen tukeutuvat alueella olemassa oleviin rakenteisiin ja resursseihin.

Perusopetuksen ohjaussuunnitelma on ohjaustyötä tekevien työväline. Se on tarkoitettu opinto-ohjaajien lisäksi opetuksen järjestäjille, opetushenkilöstölle, muulle koulun henkilökunnalle, opiskeluhuollolle, huoltajille ja ohjaukseen liittyville monialaisille toimijoille. Tarkempi ohjaukseen liittyvä työn- ja vastuunjako sekä työskentely monialaisissa verkostoissa sovitaan koulun sisällä lukuvuosittain. Rehtori varmistaa koulun henkilökunnan ja ohjauksen avainhenkilöiden olevan tietoisia ohjauksen tavoitteista ja työn- ja vastuunjaosta ohjauksen osalta. Samalla varmistetaan uuden henkilöstön perehdytys ohjaussuunnitelmaan.

Perusopetuksen seudullinen ohjaussuunnitelma on osa alueellista ohjauksen koordinaatiota ja yhteistyön tulos. Seudullinen ohjaussuunnitelma on päivitetty osana *OKM:n rahoittamaa oppilaanohjauksen kehittämistoimintaa vuosina 2021–2023. Hankkeen kehittämissuunnitelmassa jokaista Päijät-Hämeen kuntaa on edustanut vähintään yksi perusopetuksen opinto-ohjaaja. Sivistyspalveluiden seudullisen kehittämisen yksikkö on vastannut hankkeen koordinoinnista. Lisäksi ohjaussuunnitelman muotoilussa ovat avustaneet alueen ohjaukseen liittyvät verkostot.

*OKM = Opetus- ja kulttuuriministeriö

2. Opinto-ohjaus Päijät-Hämeen perusopetuksessa

Opinto-ohjauksen järjestämisen periaatteet ja keskeisimmät tavoitteet sekä sisällöt eri luokka-asteilla kuvataan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (*OPS 2014) ja Opetushallituksen (2021) antamassa muutosmääräyksessä koskien perusopetuksen järjestäjän ohjaussuunnitelmaa sekä oppilaanohjausta. Ohjauksen järjestäminen määritellään koulun opetussuunnitelmassa, joka sisältää kuvauksen ohjaustoiminnan periaatteista.

2.1 Ohjauksen suuntaviivat

Ohjaus on vuorovaikutusta, kohtaamista ja moniammatillista yhteistyötä. Opinto-ohjauksessa keskeistä on yhteistyösuhde. Ohjauksen teemoja ovat kasvun ja kehityksen tukeminen, oppimaan oppimisen taidot, jatko-opintoihin hakeutuminen ja tulevaisuuden suunnittelu. Ohjattavan välittävä kohtaaminen muodostuu kuuntelemisesta, vastaamisesta ja toisen asemaan asettumisesta (Jännetyinen 2021).

Opetushallituksen (2023) *Hyvän ohjauksen kriteereissä* määritellään monialaisen, laadukkaan ja tasa-arvoisen ohjauksen periaatteet. Päijät-Hämeessä noudatetaan hyvän ohjauksen kriteereitä ja ne toimivat työvälineenä ohjauksen kehittämistyössä. Ohjauksen avulla oppija oppii tunnistamaan vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan, mikä edesauttaa kykyä tehdä tietoisia valintoja tulevaisuuteen liittyen. Hyvä ohjaus vahvistaa oppijan toimijuutta ja osallisuuden kokemusta.

*OPS = Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Opinto-ohjaaja tiedostaa omien, työyhteisönsä ja muun yhteiskunnan odotusten vaikutukset työhönsä. Opinto-ohjaus on esteetöntä ja kaikkien saavutettavissa. Moninaisuutta arvostavassa ohjauksessa opinto-ohjaaja tunnistaa arvonsa, yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja muista kulttuureista tulevien arvoja voidakseen antaa eettisesti kestävä ohjausta. (SOPO ry 2021.)

Kaikkia oppilaita kannustetaan pohtimaan ja kyseenalaistamaan koulutukseen ja ammatteihin liittyviä ennakkokäsityksiään ja tekemään valintansa ilman sukupuoleen tai muihin normeihin sidottuja roolimalleja (OPS 2014). Oppilaita tuetaan tunnistamaan ammatillisia kiinnostuksen kohteita ja kannustetaan tekemään koulutukseen ja työelämään liittyviä valintoja kuitenkin tiedostaen perinteisten roolimallien vaikutukset.

2.2 Ohjaus luokilla 1–6

Luokilla 1–6 oppilaanohjauksesta vastaa luokanopettaja yhdessä muiden opettajien kanssa. Ohjauksen tavoitteena on edistää oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja osallisuutta. Ohjaus toteutuu kiinteänä osana koulun kokonaisvaltaista kasvatustyötä ja yhteistyössä vanhempien kanssa. Ohjauksen osa-alueina ovat oppilaan persoonallisen kasvun, kehityksen ja osallisuuden tukeminen ja oppilaan oppimisen taitojen kehittäminen. Alakoulussa tutustutaan myös erilaisiin ammatteihin, joita yhteiskunnassa tarvitaan.

Koulun henkilökunta ohjaa oppilasta oppiaineiden opiskelussa sekä auttaa häntä kehittämään oppimaan oppimisen taitojaan ja valmiuksiaan päivittäisen työskentelyn yhteydessä. Ohjauksen tavoitteena on myös ennaltaehkäistä opintoihin ja koulunkäyntiin liittyvien haasteiden syntymistä. Opiskeluhaasteet toimenpiteet, monialainen yhteistyö ja yhteistyö kotien kanssa ovat osa ohjausta.

2.3 Ohjaus luokilla 7–9

Luokilla 7–9 ohjauksesta vastaa opinto-ohjaaja yhdessä koulun henkilöstön kanssa. Opinto-ohjaaja voi järjestää ohjausta luokkamuotoisena, henkilökohtaisena ja pienryhmäohjauksena. Ohjauksen tavoitteena on edistää oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja osallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä koulutuksesta ja työelämästä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet määrittävät oppilaanohjauksen tavoitteet vuosiluokille 7–9 (OPS 2014, 443).

Ohjauksen tehtävänä on ennaltaehkäistä oppimisen haasteita ja psykososiaalisia ongelmia sekä puuttua niihin varhaisessa vaiheessa. Oppilaanohjauksessa edistetään oppilaan kykyä kehittää opiskelunvalmiuksiaan ja vuorovaikutustaitojaan sekä oppia elämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Ohjauksen tehtävänä on myös vahvistaa nuoren oppimaan oppimisen taitoja ja opiskelumotivaatiota. Opiskelun merkityksen ymmärtäminen ja itsearviointi ovat osa ohjausta, jossa oppija on aktiivinen toimija. (OPS 2014, 442.)

Ohjausprosessin aikana oppilaan itsetuntemus kasvaa, ja hän oppii hahmottamaan omia vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan. Tällä tavoin nuori tiedostaa mahdollisuutensa vaikuttaa oman elämänsä suunnitteluun ja auttaa häntä tekemään elämänsä koskevia päätöksiä.

Oppilaanohjaus ja sen sisällöt ovat jatkumo vuosiluokilla 7–9. Yläkoulun aikana nuoria tuetaan koulussa toimimisessa ja opiskelussa, itsetuntemuksen kehittämisessä ja omien valintojen tekemisessä. Oppilaanohjauksen sisältöjen tavoitteena on antaa oppijalle tietoja ja taitoja koulutus- ja työelämästä perusopetuksen jälkeisiä valintoja varten. (OPS 2014.)

2.4 Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus

Kun oppilas tarvitsee tukea perusopetuksen jälkeisiin jatko-opintoihin hakeutumiseen, hänellä on oikeus saada opetussuunnitelman mukaisen oppilaanohjauksen lisäksi tarpeidensa mukaista henkilökohtaista oppilaanohjausta 8.–9. vuosiluokilla. Tätä kutsutaan tehostetuksi henkilökohtaiseksi oppilaanohjaukseksi.

Tehostetussa oppilaanohjauksessa korostuu oppilaan jatko-opintovalmiuksien kehittäminen sekä ohjaaminen oppilaalle sopiviin jatko-opintoihin. Oppilaan kanssa yhteistyössä laaditaan henkilökohtainen jatko-opintosuunnitelma. Jatko-opintosuunnitelma on arkistoitava asiakirja, jota ei pääsääntöisesti siirretä toiselle asteelle, mikäli suunnitelma ei sisällä opetuksen järjestämisen kannalta välttämätöntä tietoa.

Kunnat ja koulut täsmentävät vuosittain, mitä tehostetun ohjauksen tukitoimia koulussa tarvitaan, ketkä näistä vastaavat, miten tehostetun ohjauksen kartoitus tehdään ja miten oppilaita ja huoltajia tiedotetaan. Kaaviossa 1 tiivistetään tehostetun ohjauksen kokonaisuus.

Tehostettu ohjaus

KAAVIO 1. Tehostettu henkilökohtainen ohjaus (muokattu Säkkinen-Salminen 2021 kaavion pohjalta)

2.5 Kodin ja koulun yhteistyö ohjauksessa

Huoltajien tehtävänä on tukea lapsen ja nuoren koulunkäyntiä ja huolehtia, että oppilas suorittaa oppivelvollisuuttaan. Perusta kodin ja koulun ohjaukselliselle yhteistyölle ja hyvälle keskusteluyhteydelle luodaan perusopetuksen alussa.

Ohjaus perustuu avoimeen vuorovaikutukseen kodin ja koulun välillä, jotta nuoren koulunkäyntiä ja oppimista voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla. Huoltajien kanssa keskustellaan oppilaan opiskeluun ja valintoihin liittyvistä kysymyksistä. Yhteistyötä huoltajien kanssa tehdään tiedottamalla, keskustelemalla, viestein sekä tapaamalla heitä.

Kodin ja koulun yhteistyötä tehdään varsinkin, kun oppilaalle suunnitellaan erityisiä opetusjärjestelyjä, kuten lyhennettyä koulupäivää tai vuosiluokkiin sitomatonta opiskelua. Opinto-ohjaaja on tarvittaessa mukana oppilaan opiskeluhuollollisissa asioissa monialaisen asiantuntijaryhmän kokoontuessa. Monialaisen asiantuntijaryhmän eri ammattiryhmiin kuuluvat asiantuntijat tukevat yhteistyössä kodin kasvatustyötä jakaessaan tietoaan ja osaamistaan. Tavoitteena on tarjota yhteistyössä asiantuntevaa tukea oppilaan oppimisen ja kehityksen tueksi.

Koulun ja kodin yhteistyö korostuu siirtymävaiheissa sekä nivelvaiheissa, kun oppilas siirtyy perusopetuksen päättyessä toiselle asteelle.

2.6 Työelämään tutustuminen ja työelämäyhteistyö

Työelämä- ja yrittäjäystaidot ovat tärkeä osa opetussuunnitelman laaja-alaisen osaamisen kokonaisuutta. Työelämäyhteistyö mahdollistaa näiden taitojen oppimisen ja harjoittamisen.

Työelämäyhteistyö aloitetaan jo alakoulussa tutustumalla oppilaan lähipiiriin ja koulun sisäisiin ammatteihin ja tehtäviin. Oppilas saa eri oppiaineiden yhteydessä monipuolisen kuvan työ- ja elinkeinoelämästä ja yrittäjyydestä sekä tietoa ammateista, urapoluista ja työelämän pelisäännöistä. Näin lisätään nuorten kiinnostusta ja myönteistä asennetta työtä ja työelämää kohtaan.

Työelämäyhteistyötä voidaan toteuttaa vierailukäynneillä yrityksiin eri oppiaineiden tunneilla, kutsumalla asiantuntijoita koululle, osallistumalla työelämään liittyviin tapahtumiin sekä erilaisiin oppimiskokonaisuuksiin, kuten Yrityskylään.

Tärkein ja näkyvin työelämäyhteistyön muoto on oppilaiden *TET-jaksot, jotka kuuluvat perusopetuksen opetussuunnitelmaan. TET-jaksojen pituus sovitaan kuntakohtaisesti. Keskeistä on, että oppilas saa omakohtaisen kokemuksen työnhausta ja työelämästä aidossa ympäristössä. Työelämään tutustuminen on tärkeä ja hyödyllinen osa nuoren tulevaisuustaitojen kehittymistä. TETissä nuori pääsee soveltamaan eri oppiaineissa sekä vapaa-ajalla hankittua osaamista ja vuorovaikutustaitoja. Jaksojen tavoitteena on parantaa nuoren työelämätuntemusta ja työelämän arvostusta. TET tukee nuoren jatko-opinto- ja urasuunnitelmia ja tulevaisuuden työllistymistä.

***TET = Työelämään tutustuminen**

2.7 Siirtymä- ja nivelvaiheen ohjaus

Siirtymä- ja nivelvaiheen ohjauksessa tavoitteena on turvata ohjauksen ja tukitoimenpiteiden jatkuvuus. Koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus siirtää tiedot oppilaan aikaisemmista opinnoista uudelle koulutuksen järjestäjälle.

Perusopetuksen siirtymävaiheissa ohjaustyötä tehdään yhteistyössä opinto-ohjaajien, luokanopettajien, luokanohjaajien ja opiskeluhoito-henkilöstön kesken. Alakoulusta yläkouluun siirryttäessä varmistetaan keskeisten tietojen siirtyminen. Mikäli oppilas vaihtaa koulua, hänelle tarjotaan mahdollisuus tutustua uuteen kouluun. Oppilaan siirtyessä toiseen kouluun kartoitetaan oppilaan opiskelutilanne. Siirtymävaiheessa oppilaille järjestetään tarvittaessa tutustumis- ja ryhmäytymispäiviä.

Peruskoulunsa päättävän oppivelvollisen nuoren tulee hakeutua ammatilliseen koulutukseen, lukiokoulutukseen, vaativana erityisenä tukena järjestettävään ammatilliseen koulutukseen, *TUVA-koulutukseen tai kansanopistojen oppivelvollisille suunnattuun yhden lukuvuoden mittaiseen koulutukseen. Ohjauksen kehittämissyhmä kokoaa vuosittain hakuoppaan Päijät-Hämeen jatko-opiskelupaikoista oppilaiden valintoja helpottamaan (Toiselle asteelle!).

Yhteistyö perusopetuksen ja toisen asteen välillä tulee olla nuorten tarpeista lähtevää, monialaista sekä suunnitelmallista. Nivelvaiheen onnistumiseksi nuoret tarvitsevat yksilöllistä, pitkäjänteistä tukea ja kohdennettua ohjausta. Nuorten turvallista ja joustavaa siirtymistä opintopolun nivelvaiheessa tulee tukea yhteistyössä kodin, oppilaitosten ja muiden toimijoiden kanssa tarvittaessa moniammatillisena yhteistyönä. Tavoitteena on kaikkien nuorten onnistunut nivelvaihe toiselle asteelle.

***TUVA = Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus**

Päijät-Hämeessä on laadittu *Nivelvaiheohjauksen käsikirja* (Pitävää ohjausta -hanke 2022), joka selkeyttää paikallisesti tehtävää nivelvaihe-yhteistyötä perusasteelta toiselle asteelle siirryttäessä. Salpauksen nivelvaiheen opinto-ohjaaja tarjoaa konsultointiapua ja voi toimia työparina peruskoulun opinto-ohjaajalle. Nuoria hakeutuu opiskelemaan myös Päijät-Hämeen ulkopuolelle, jolloin toimitaan vastaanottavan oppilaitoksen käytänteiden mukaan.

2.8 Koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuu

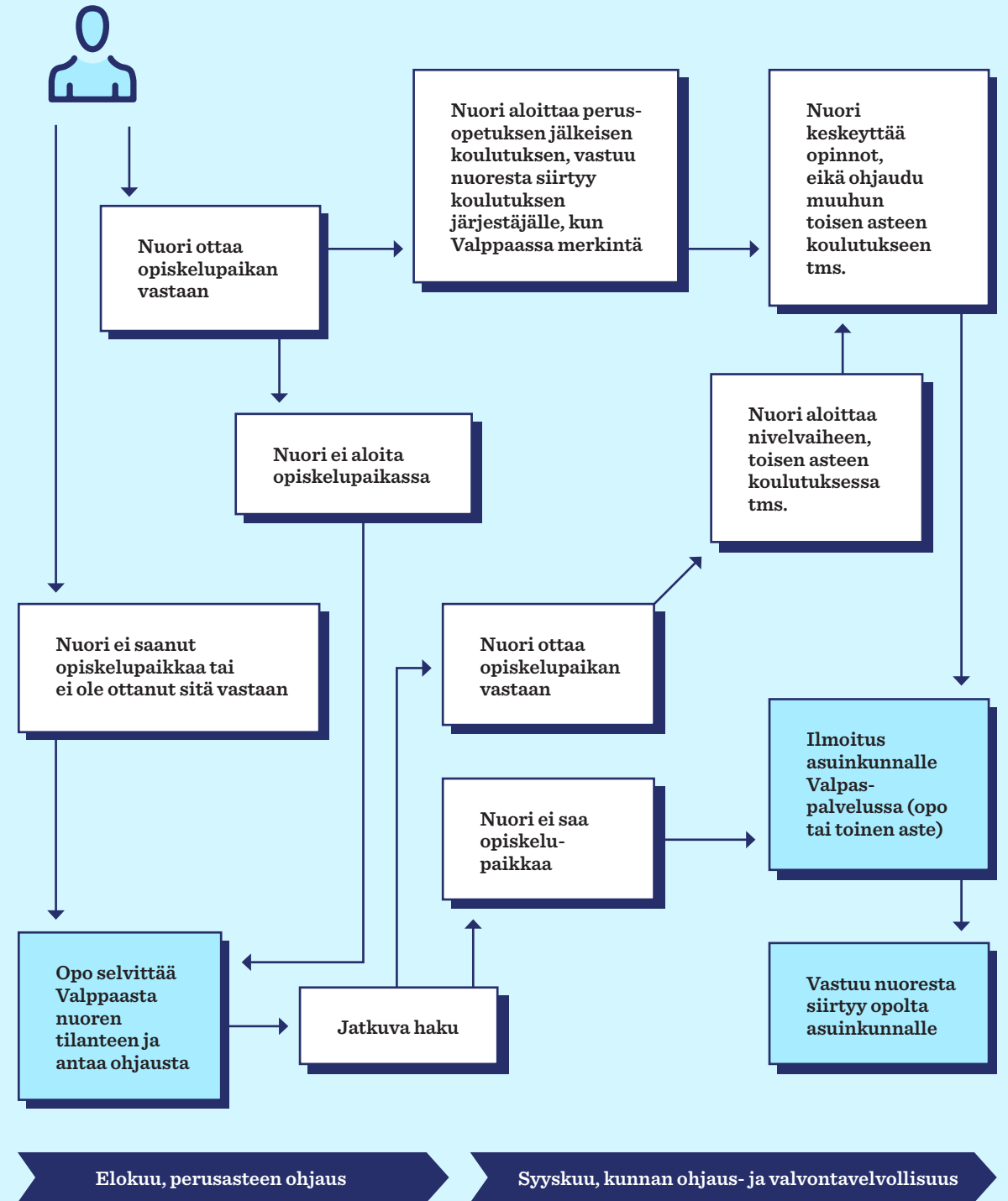
Oppivelvollisuuslain (1214/2020) mukaan vakinaisesti Suomessa asuvat lapset ovat oppivelvollisia. Oppivelvollisuus päättyy, kun oppivelvollinen täyttää 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnosta annetussa laissa (502/2019) tai ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (531/2017) tarkoitetun tutkinnon taikka niitä vastaavan Ahvenanmaalla suoritettun tai ulkomaisen koulutuksen.

Päijät-Hämeen kunnissa opinto-ohjaajat ohjaavat ja valvovat, että oppivelvolliset hakeutuvat jatkokoulutukseen. Lisäksi opinto-ohjaajat seuraavat perusopetuksen päättäneiden sijoittumista jatko-opintoihin ja huolehtivat ilman opiskelupaikkaa jääneiden ohjauksesta yhteistyössä huoltajien sekä muiden toimijoiden kanssa. Oppivelvollisuuden suorittaminen jatkuu perusopetuksen jälkeen ja tavoitteena on löytää jokaiselle oppivelvolliselle jatko-opiskelupaikka.

Perusopetuksen järjestäjä selvittää Opetushallituksen vuosittain ilmoittamaan ajankohtaan mennessä, ovatko oppivelvolliset aloittaneet opintonsa oppivelvollisuuslain mukaisessa koulutuksessa. Mikäli nuori asuu ja opiskelee eri paikkakunnalla, perusopetuksen järjestäjä ilmoittaa ilman koulutuspaikkaa olevat oppivelvolliset heidän asuinkunnalleen *Valpas-palvelun kautta. Valpas on Opetushallituksen ylläpitämä palvelu, jonka avulla seurataan oppivelvollisten hakeutumista perusopetuksen jälkeisiin jatko-opintoihin ja oppivelvollisuuden suorittamista.

Kunnassa päätetään, kuka ohjaa ilman opiskelupaikkaa jääneitä tai opintonsa keskeyttäneitä oppivelvollisia nuoria. Valpas-vastaava voi olla perusopetuksen opinto-ohjaaja tai kunnan osoittama viranhaltija. Päijät-Hämeen kunnissa on erilaisia toimintatapoja sen jälkeen, kun Valpas-järjestelmään on ilmoitettu ilman opiskelupaikkaa olevasta nuoresta. Kaaviossa 2 havainnollistetaan perusasteen ohjaus- ja valvontavelvollisuus sekä kunnan ohjaus- ja valvontavastuu kokonaisuutta.

*VALPAS = Oppivelvollisuuden seuranta- ja valvontapalvelu

KAAVIO 2. Ohjaus- ja valvontavastuu nivelvaiheessa, jos nuori ei aloita opintoja tai opinnot keskeytyvät. (muokattu Säkkinen-Salminen 2021 kaavion pohjalta)

2.9 Seudulliset ja monialaiset verkostot

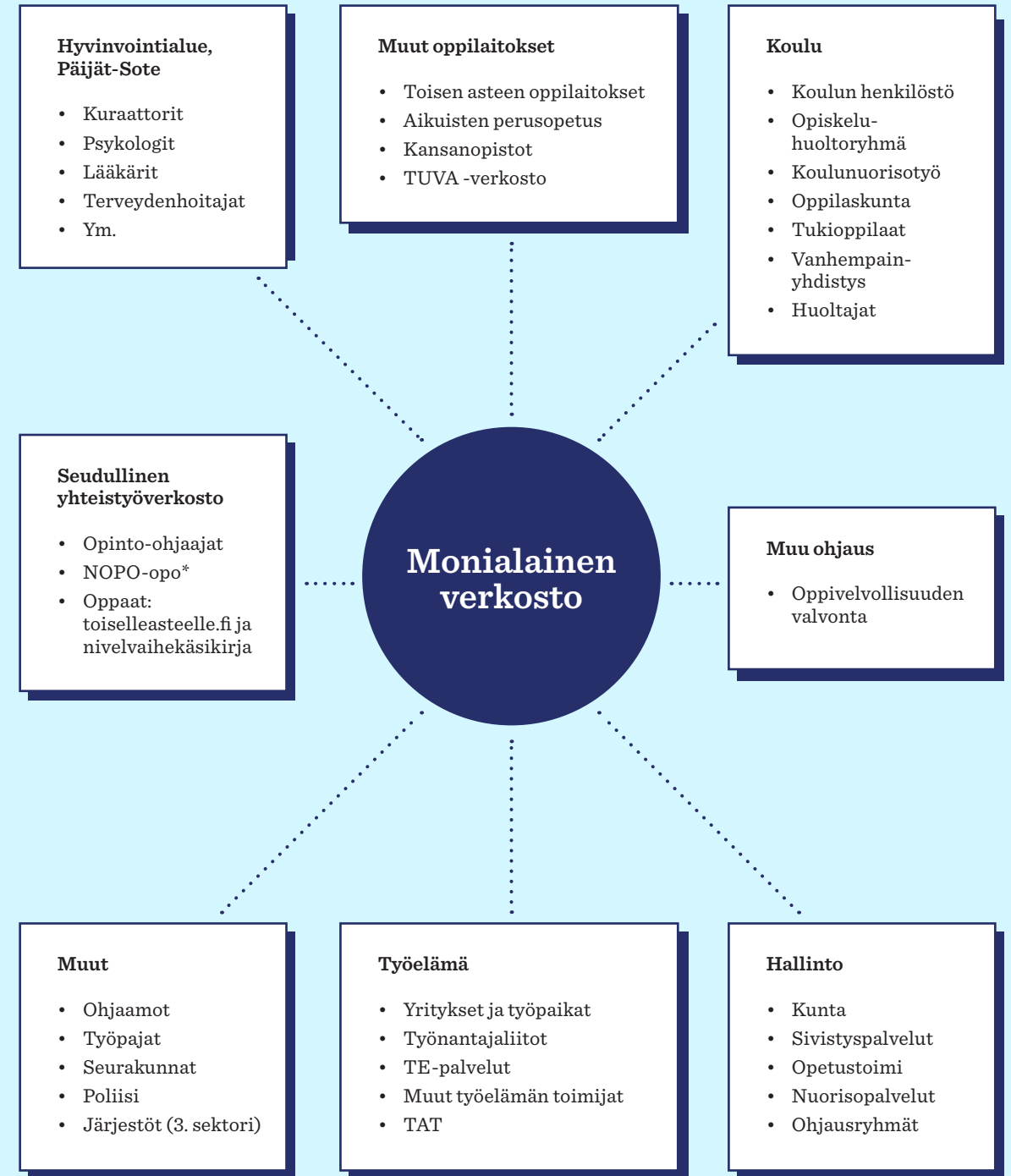
Opinto-ohjaajat tekevät laajaa monialaista verkostoyhteistyötä. Yhteistyötahot ovat sekä koulun sisäisiä että koulun ulkopuolisia. Opinto-ohjaajan aktiivinen toiminta erilaisissa verkostoissa turvaa myös ohjattavien ja huoltajien ajantasaisen tiedon saannin koulutusjärjestelmästä, koulutusvaihtoehtoista ja yhteishaun ja perusopetuksen jälkeisiin opintoihin hakeutumisen muutoksista.

Opinto-ohjaajan on tärkeää seurata aikaansa ja yhteiskunnan muutosta. Koulutusjärjestelmän ja työelämän muutokset edellyttävät jatkuvaa osaamisen kehittämistä ja ammattitaidon ylläpitämistä. Omaa ammattitaitoa ja -osaamista on tarpeellista ylläpitää osallistumalla toisen asteen koulutusta järjestävien ja Opetushallituksen sekä muiden tahojen järjestämiin tiedotustilaisuuksiin ja koulutuksiin.

Päijät-Hämeessä toimii lukuisia erilaisia opinto-ohjaajalle hyödyllisiä verkostoja, joita on kuvattu kaaviossa 3.

Esimerkkejä seudullisesta yhteistyöstä ovat

- säännöllisesti kokoontuva Päijät-Hämeen ohjauksen kehittämissryhmä
- toisen asteen koulutusta järjestävien tilaisuudet ohjaushenkilöstölle
- Päijät-Hämeen opinto-ohjaajat ry:n järjestämä toiminta

* NOPO = Nivelvaiheen opinto-ohjaaja

Kehittämisyhmän kokoonpano

Asikkala	Niina Koskinen
Hartola	Tiina Itävuori
Heinola	Leena Rantala
Hollola	Pia Hakamäki (lv. 2021–2022) Tiina Savolainen (lv. 2022–2023)
Iitti	Erkki Sankari
Kärkölä	Elina Suonpää
Lahti	Helena Salakka
Lahti	Suvi Pölönen
Orimattila	Satu Heinänen
Padasjoki	Asta Järvinen
Sivistyspalveluiden seudullinen kehittäminen	Titta Laitinen
Sysmä	Tarja Sohkanen (lv. 2021–2022 & syksy 2022) Marika Jääskeläinen (kevät 2023)

Lähteet

Niemi, P. 2022. Tehostettu ja henkilökohtainen oppilaanohjaus. Oppaat ja käsikirjat. 2022:2. Opetushallitus. Hansa Print Oy: Turenki.

Opetushallitus. 2021. LIITE 1 Muutosmääräykseen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 muutokset koskien opetuksen järjestäjän ohjaussuunnitelmaa sekä oppilaanohjausta. OPH-557-2021.

Opetushallitus. 2023. Hyvän ohjauksen kriteerit. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Hyv%C3%A4n_ohjauksen_kriteerit.pdf Helsinki. [viitattu 17.3.2023]

Opetushallitus. Oppilaanohjaus perusopetuksessa. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppilaanohjaus-perusopetuksessa> [viitattu 26.3.2023]

Opetushallitus. Opiskeluhoito. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskeluhoito> [viitattu 26.3.2023]

Oppivelvollisuuslaki (1214/2020)

OPS. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Next Print Oy.

Oppilaanohjauksen seudullinen kehittämistiimi. 2010. PÄIJÄT-HÄMEEN PERUSOPETUKSEN SEUDULLINEN OHJAUSUUNNITELMA.

SOPO ry. 2021. Opinto-ohjaajan työn eettiset periaatteet. Internet sivusto. Saatavissa: <https://www.sopo.fi/yhdistys/eettiset-periaatteet/> [viitattu 16.3.2023]

Säkkinen-Salminen, Minna. 2021. Tehostettu ohjaus. Ohjaus- ja valvontavastuu. Kaaviot laatunut Hallintopäällikkö. Hollola.

Oppaat

Nivelvaiheohjauksen käsikirja. 2022. Laadukkaita jatkopolkuja peruskoulusta toiselle asteelle ja eteenpäin. Pitävää ohjausta -hanke 2021. Koulutuskeskus Salpaus. Saatavissa: *Nivelvaiheohjauksen käsikirja*

Toiselle asteelle! Hakuopas peruskoulun jälkeiseen koulutukseen Päijät-Hämeessä 2023 Saatavissa: *Toiselleasteelle.fi*

Päijät-Hämeen TET -sivusto. Saatavissa: <https://sites.google.com/view/lahtitet/>

Päijät-Hämeen
sivistyspalveluiden
seudullinen kehittäminen